

GUSTAF HELLSTRÖM- SÄLLSKAPET

TEMA: Gustaf Hellströms *Kaos. En trilogi*

Medlemsblad nr 13. Årgång 7
Hösten 2007

ISSN 1653-0268

Innehåll

Information	2
Nytt på hemsidan: Hellströms artiklar, orter och litterära miljöer	3
Mannen med skägget. Om Hellströms bror Malte (Tord Ersgård)	4
Adolf Hedin och Gustaf Hellström (Sverker Oredsson)	6
Bo Bergmans recension av <i>Kaos</i>	10
Ur August Brunius recension av <i>Kaos</i>	13
Hellströmförlag: Bonnier, Ljus och Albert Langen (Lennart Leopold)	14
Den senaste boken degraderar de föregående... (Lennart Leopold)	18
Stellan Petreus romandebut (Lennart Leopold)	22
Hellström-Nytt...	23

Om detta nummer av medlemsbladet

Denna gång har vi glädjen att kunna förmedla några av Tord Ersgårds personliga minnen av Gustaf Hellströms bror Malte.

Inför höstmötets föredrag om "Liberalen Gustaf Hellström" ger vår ordförande Sverker Oredsson denna gång en fyllig presentation av Hellströms biografi över den store svenske liberalen Adolf Hedin.

Medlemsbladet ägnas i övrigt Hellström bok *Kaos. En trilogi*, som kom ut våren 1907, alltså för 100 år sedan. Här ges exempel på recensenternas mottagande när det en gång begav sig, men här finns också en del sentida funderingar kring denna bok.

Omslagsbilden är hämtad från Bonniers nyutgåva av *Kaos* från 1924.

Information

Bokfestivalen

Rundvandring i Hellströms fotspår anordnas fredagen den 31 augusti. Anmälan till Turistbyrån! Bokbord anordnas lördagen den 1 september. (Vidare information om bokfestivalen finns i pressen och i Stadsbibliotekets broschyr.)

"Kaos i Gustaf Hellström liv"

En kulturlunch med denna rubrik anordnas måndagen den 8 oktober 2007 i Konserthuset, Lilla salen. Lennart Leopold kåserar utifrån sin forskning.

Höstmötet 2007

Höstmötet ordnas söndagen den 14 oktober, 16.00, i Gustaf Hellström-rummet. Sverker Oredsson talar då om "Liberalen Gustaf Hellström".

Red.

NYTT PÅ HEMSIDAN: FÖRTECKNINGAR ÖVER HELLSTRÖMS ARTIKLAR SAMT HANS ORTER OCH LITTERÄRA MILJÖER

I år har vi två särskilda årsdagar att minnas – 125-årsdagen för Hellströms födelse den 28 augusti 1882 och 65-årsminnet av Hellströms inval i Svenska Akademien. I samband med detta publiceras på Gustaf Hellström-sällskapets hemsida – www.gustafhellstrom.se – två längre dokument. Det ena är en bearbetad digital version av Bengt Tomsons förteckning över Hellströms i tidningar och tidskrifter publicerade texter. Det andra dokumentet förtecknar och kommenterar Hellströms orter och adresser genom åren och illustrerar dessutom hur dessa orter går igen i de skönlitterära texternas miljöskildringar. Ett stort antal orter och adresser finns förtecknade och kommenterade, och inte minst genom länkar till andra hemsidor – med kartor, texter och bilder – kan var och en i fantasin resa i Hellströms fotspår.

Syftet är att bidra till förverkligandet av Gustaf Hellström-sällskapets stolta målsättningar. Så här står det i vår värningsbroschyr:

Sällskapets uppgifter är att lyfta fram Gustaf Hellströms liv och gärning, att skapa ökat intresse hos allmänheten och att stimulera forskning.

Detta vill sällskapet göra genom programverksamhet och studieresor till Gustaf Hellströms städer och miljöer. [---]

Att ordna gruppresor till London, Paris eller New York har ännu inte känts riktigt realistiskt för Sällskapet, men vi har ju Hellström-miljöer på närmare håll. Tillsammans med Vilhelm Ekelundsamfundet har vi ordnat en temadag i Lund, och vi förlade ett av våra årsmöten till Torsebro. Och enskilda medlemmar och intresserade reser ju. Eva Ström besökte Utö och visade bilder därifrån, i samband med att hon talade kring romanen *Storm över Tjurö*. På samma möte berättade Åke T:son Lovén Hellström-minnen från ön.

När jag i ett medlemsblad nyligen hade skrivit att Hellströms adress i New York var 214 East Fifteenth Street, så gick vår vän Ivo Holmqvist dit när han ändå fanns i stan. Och vad fann han, jo – tyvärr – att huset rivits! Så ökas vår kunskap genom enskildas insatser. Låt oss hjälpas åt att öka vår kunskap i denna anda! Besök Hellström-adresser – på nätet eller i verkligheten – och rapportera till undertecknad!

Lennart Leopold
Floravägen 74
291 43 Kristianstad
lennart.leopold@husa.hkr.se

Mannen med skägget

Om Gustaf Hellströms bror Malte

Gustaf Hellströms äldre bror Malte Hellström (1879-1956) ägde Hellströms Tryckeri & kontorsboksfabrik på Södra Förstadsgatan 56 i Malmö, som låg inte långt från Triangeln. Disponent Hellström var en välkänd och färgstark person, inte minst som chef för 4:e hemvärnskompaniet i staden under andra världskriget.

Tord Ersgård (f. 1931) i Malmö mötte denne bullrige kompanichef redan som tonåring. Här berättar han några minnen om "Mannen med skägget":

Jag debuterade i försvaret år 1944 då jag fyllt 13 år, som var lägsta ålder för att bli antagen som hemvärnspojke. Med vördnad inställde jag mig på tryckeriet vid Södra Förstadsgatan, där kompaniet hade expedition och förråd.

Hellström tog emot och besiktigade min fysik samt konstaterade:

"Ah, han är byggd som en riktig knekt!"

Därpå utrustades jag med uniform bestående av ett linneställ, vars rock bar hemvärnsemblemet, båtmössa, hjälm m/29, kappa m/ä (mörkblå med stora gula knappar) samt livrem och marschkängor.

Malte Hellström var en stor personlighet med ett barskt yttre, som dock hade svårt för att dölja hans stora sinne för humor. Han var dessutom mycket mån om oss ungdomar.

Hellström uppträdde i uniform m/39 med officerskoppel och såg mycket imponerande ut. Han rökte cigaretter i munstycke och jag minns så väl när han kom ut från Villa Vik för att granska oss krigare.

Vår kompanichef bar dessutom både mustasch och skägg, vilket på den tiden var tämligen ovanligt. Han kallades, förmodligen utom hörhåll, därför ofta för "Mannen med skägget"

Kompaniets samlingsplats låg vid Malte Hellströms Villa Vik på Hammars väg i Sibbarp, mellan Limhamn och Bunkeflo. Här övade hemvärnsmännen och även hemvärnspojken. Övningarna innehöll marschanträde, helt om, halt, håll takten osv. Vidare övades de vuxna hemvärnsmännen i vapnets bruk.

Men vi pågar fick öva med träkarbiner, som Hellström låtit tillverka. Dessa trävapen var så verklighetstroga att vid ett tillfälle lär några gästande officerare ha yttrat:

"Har ni sett, dom har karbiner."

Detta skall ses mot bakgrunden av att Sveriges försvar hade materialproblem vad avsåg vapen i början av kriget.

Som hemvärnspojke fick man tjänstgöra som rapportkarl, och under övningarna tilldelades jag kulsprutegruppen som bestod av 10 man med min egen far Erik Ersgård (1903-1982) som gruppchef. Kulsprutan var av fabrikatet Schwarzlose m/14, en stor, svart och tung vattenkyld pjäs med massor av tillbehör.

Vid en övning beordrades jag av far att uppsöka kompanichefen och meddela att kulsprutegruppen hade gått i ställning. Jag begav mig skyndsamt till Hovrätten, där Malte Hellström uppehöll sig i sällskap med några armé-officerare. Jag gick fram och ropade:

”Kompanichef! Far säger att kulsprutegruppen har gått i ställning!”

Hellström såg på mig, och så frågade han:

”Jaha, och vad säger mor?”

Officerarna skrattade gott i bakgrunden och jag kände mig något generad.

Mest spännande var övningarna med lös ammunition. Särskilt nattövningarna sågs som äventyrliga. Krigets vidrigheter och grymheter hade väl inte ännu kommit in i min föreställningsvärld.

Under längre övningar brukade fru Berta Hellström och dottern Johanna uppträda som förplägnadspersonal. Vanligen serverades varm dryck och ostmackor. Utspisningen gick till efter alla gällande regler och övervakades av kompanichefen i egen hög person.

Ibland fick vi öva att marschera till regementsmusik, det vill säga från en grammofonskiva. Grammofonen sköttes av Johanna, som startade musiken när hennes far ropade:

”Johanna! Nuuu!”

Malte Hellström var en fin man, som verkade som både en aktad och respektingivande kompanichef, men som samtidigt var en stor hedersman. En inte alltid så vanlig kombination.

Tord Ersgård

polis i Malmö 1952-1967, säkerhetsansvarig i det privata näringslivet 1967-1989

Bild: Hemvärnet på marsch vid Svenska Flaggans dag någon gång i början av 50-talet. Malte Hellström i skägg ses snett till höger bakom fanbärarens hjälm (se detaljbild). Vid Hellströms sida marscherar staben med Erik Persson, Malte Åkerlund och längst till höger Tord Ersgårds far Erik Ersgård .

Adolf Hedin och Gustaf Hellström

År 1948 publicerade Gustaf Hellström en tjock bok om Adolf Hedin. Boken ingår i Svenska Akademiens minnesteckningar och är på 450 sidor.

Sven Adolf Hedin föddes 1834 och avled 1905. Han var en radikal liberal som var riksdagsledamot i stort sett från 1869 till sin död. Dessutom var han publicist i bland annat *Aftonbladet* och *Dagens Nyheter*. Han var mycket lite av partiman men verkade som en svensk folktribun. I efterhand är han kanske mest känd för att ha tagit initiativ till olycksfallsförsäkring och till ålderspensionering. I samtiden var han också mycket uppmärksammad som en ivrig skandinavist.

När Gustaf Hellström skrev sin bok kunde han konstatera att i valrörelsen 1946 hade Adolf Hedins bild prytt en valaffisch. Ytterligare cirka 60 år senare är förstås Hedin mindre känd. Man kan dock minnas att när Adolf Hedin dog var Gustaf Hellström 23 år.

Hellströms Hedin-biografi är ambitiös, men den är också intressant på det sättet att den säger mycket om sin författare. Att vara en radikal liberal och vägra lyda partipiska var ett ideal för Hellström.

Gustaf Hellströms sätt att skriva och hans intresseinriktning igenkänns i biografien. När han var utrikeskorrespondent behandlade han de stora frågorna hur engelsmännen, fransmännen och amerikanerna var. I biografien försöker han teckna bilden av hur svenskarna var och hur de hade det i mitten av 1800-talet, då Sven Adolf Hedin började bli en politiskt medveten person. Eftersom Hedin kom från Närke är Hellström särskilt intresserad av att teckna närkingarnas lynne.

Ibland blir parallellställningen Hedin-Hellström särskilt tydlig. Hedin kom 1845 in i Örebro lärdomsskolas tredje klass, och Hellström skriver:

Örebro var redan vid den tiden ett livligt samhälle och en av Sveriges viktigaste landsortsstäder. Det som framför allt gav den dess särprägel var dess dubbla egenskap av residens- och officersstad. Lagergren har i sina "Minnen" skildrat den som "en glad stad med mycket fint folk, som slagit sig ned där, ty man levde där billigt och hade roligt". Någon industri eller några fabriker fanns ännu vid denna tid inte i staden; men i stället hade man "Livregementets husarer och dess charmanta officerare, nästan alla med klingande namn". Efter den förnäma adels- och officersklassen som, även då den levde under ytterst blygsamma förhållanden, alltid intog en ofantligt mycket högre social ställning än klassen av handlande, kom ett mellanskikt av ämbets- och tjänstemän, häradshövdingar och lärare; Lager-

gren kallar dem ”representanter för bildningens adel”. I denna grupp, som stod mellan förnämitederna och borgarklassen, fanns det några, ”som kommit med ena tassan ända upp på förnämitedens högsta trappsteg och som, för att helt komma dit upp, ängsligt viftade på svansen”.

Det är knappast troligt att en skolpojke från landet, inackorderad i ett enkelt hantverkarhem, skulle ha satts i tillfälle att taga några djupare intryck av denna klasskillnad. Men uttrycket för den kan knappast ha helt och hållet undgått honom, vare sig inom eller utanför skolan. (Ännu ett drygt halvsekel senare gjorde sig denna sociala avgränsning märkbar även i en skolpojkes liv i en stad med nära nog samma sociala struktur som den i närke-metropolen.) (Hellström, *Adolf Hedin*, s. 36ff)

Hellström intresserar sig för studentlivet vid den tid då Hedin blev student i Uppsala. Han menar att vid mitten av seklet skedde en förändring av studenternas liv och att de började diskutera politik och ideologi. ”Studenterna blev ljusets riddarvakt, kulturens fanbärare, samtidigt som de också gjorde allmänheten uppmärksam därpå. Den vita mössan som anlades först i Uppsala – 1845 – blev en symbol för ungdomsglädje, frihetskärlek, idealism och patriotism” (sid 55). Studentskandinavismen blev en rörelse av betydelse. Man kan här jämföra med det intresse som Hellström visade när han vid sekelskiftet kom till Lund och där drogs in i Bengt Lidforss’ religions- och livsåskådningsdebatter.

Adolf Hedin fann inte representationsreformen 1865 med tvåkammarriksdagen vara radikal tillräckligt. Hellström summerar snabbt alla de reformer som dessförinnan genomförts i Sverige, och så säger han (sid. 154): ”allt ett resultat av den förbittrade debatt som förts alltsedan ’Argus-Johanssons’ (Johan Johanssons) tid i början av 1820-talet”. Här ger Hellström bilden att det är tidningsredaktörerna som mer än andra drivit på utvecklingen.

En viktig orsak till att Hedin till skillnad från flertalet politiker inte ville slå sig till ro med vad som uppnåtts var ”hans djupa medkänsla för de små i samhället” (sid. 160).

På ett område skiljde sig Hedin från andra radikala liberaler vid denna tid. Han var en mycket varm försvarsvän. Men samtidigt slog han ner på orättvisor inom försvarsmakten, och de insatserna uppmärksammar Hellström särskilt:

Inom militären existerade en ytterlig snobbighet, som nekade dem som inte hade officersfullmakt på fickan att avancera, fastän de ofta nog var sina förmäns ledare och instruktörer. Grundlagen tillerkände inte längre adelsmän något företräde till ämbeten; men den bernadotteska dynastien kunde lämna en lång följd av bevis på – vare sig det gällde tillsättandet av generalguvernörer eller brännvinskontrollörer – hur illusorisk den paragraf i re-

geringsformen var som stadgade, att ”konungen fäste vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd” (sid. 174).

Hellström framhåller att Hedin verkade för att förtjänta underofficerare skulle kunna befordras till officerare, och med välbehag citerar han Hedin som skrivit att om Ludvig XVI ”fått sitt reformprogramms vilja fram, då hade den man fått stanna som sergeant, som sedan hette Karl XIV Johan, Sveriges och Norges konung” (sid. 240).

När socialdemokratin i slutet av 1880-talet bröt fram var Hedin klart kritisk och han drog en skarp gränslinje mellan liberalism och socialism, men Hellström säger att Hedin bättre trivdes med socialdemokrater ”än med andra som hade en fråga hans egen avvikande politisk åsikt. [- - -] Socialisterna å sin sida kände nämligen att han, trots det starka inslaget av intelligens- och bildningsaristokrat i hans väsen, var *en folkets man* även om han inte var *en man av folket*” (sid. 314).

Adolf Hedin kämpade för en medborgarskola, som meddelade nyttiga kunskaper. Året före hans bortgång beslöt riksdagen i huvudsak i enlighet med hans skolprogram. Men han beklagade att tyska språket hade fått för stor plats i skolundervisningen, på bekostnad av franska språket och modersmålet. Tyska och Tyskland tyckte han inte om (sid. 247).

I motsats till Gustaf Hellström reste inte Adolf Hedin mycket. Han gjorde endast två resor utanför Skandinavien. I båda fallen försökte han undvika det av honom avskydda Tyskland. Så även i denna fråga fanns likhet mellan Hedin och Hellström. Hedin tyckte om mycket i England. Shakespeare hörde till hans älsklingslitteratur. Hos Macaulay fann han ”utomordentlig lärdom och poetiskt fruktbarande inbillningskraft” förenade ”med ett minne som ständigt och osökt lämnade i hans hand jämförelser, bilder och hänsyftningar på personer, ting och händelser ur verklighetens och diktens alla riken och åldrar”. I Gladstone såg Hedin den överlägsna moraliska personligheten. Icke desto mindre var det mycket i England han var kritisk till, bland annat att den politiska makten ännu låg i händerna på ett ringa fåtal jord-, industri- och finansmagnater (341f och 373f).

Då Hedin kände att slutet närmade sig hade han bestämt att hans kropp skulle svepas i den franska trikoloren, medan hans kista skulle höljjas i den svenska flaggan. Det var dock inte bara och kanske inte huvudsakligen en akt av kärlek till Frankrike. Hellström menar att Hedin framför allt bekände sig till 1789 års principer: frihet, jämlikhet och broderskap.

Givetvis fanns även skillnader mellan Hedin och Hellström. Hedin var också litteraturanmälare, men i sin litteratursyn var han gammaldags. Han hade mycket lite sinne för den samtida litteraturen. Till och med Fredrika Bremer snoppade han av. Den store gestalten i den svenska litteraturen var och förblev för Hedin Esaias Tegnér.

Även i relationen till kvinnor skiljde sig de båda. Hedin var ogift hela sitt liv, och han hade en svärmisk syn på kvinnor. När han var 68 år gammal greps han av kärlek till den 20-åriga Hilma Söderberg som ursprungligen kontaktat honom, därför att hon var upprörd över att officerare utmattat hästar i en distansritt mellan Uppsala och Gävle. Det blev en lång och mycket intensiv brevväxling dem emellan. Första brevet inleder Hedin med orden "Min fröken" men en månad senare är inledningen "Min käraste, söta lilla rara Hilma". Hilma Söderberg själv undrade om inte Hedin överskattade kvinnor och hade en alltför romantisk syn på dem. Hedin stödde kvinnornas rösträttskrav men menade att kvinnorna inte borde gå fram med "skrammel och skri" utan med "tysta, mjuka, kvinnliga steg". Särskilt varnade han Hilma Söderberg för Ellen Key. Han blev upprörd då han fick höra att Hilma träffat Ellen Key, att hon varit under samma tak som hon och lagt sin rena hand i häxans "smutsiga labb" (sid 416ff).

Hilma Söderberg var ett stort glädjeämne för Hedin under hans sista levnadsår. En stor källa till oro var hur det skulle gå med förbindelserna mellan Sverige och Norge. Hedin hade tidigt i sitt liv verkat för att de tre skandinaviska länderna skulle bli ett enda rike. Nu ville han att den svensk-norska unionen skulle bestå. Ingen svensk hade så många vänner bland ledande norska politiker som han. Men 1905 gällde det framför allt att det inte skulle bli krig mellan de folk som utgjort en union. Den gamle rabulisten prisade kungen, Oscar II, för att han inte ville ta till vapen mot norrmännen. När Hedin dog den 20 september 1905 kunde han glädja sig åt att Karlstadsförhandlingarna lett till en unionsupplösning utan krig.

Sverker Oredsson

Bo Bergmans recension av *Kaos*

Svensk prosakonst.

Gustaf Hellström: *Kaos*. Stockholm. A.-B. Ljus

Gustaf Hellström debuterade med en novellsamling, *Ungkarlar*, som visade skarpt öga och en säker hand. Men det var en doftlös konst, och af ungdomens solbländning och betagna syn fann man icke mycket. Rösten i boken var kort, klar, relaterande. En flanörs och en observators. De personer som skildrades hade i det hela icke vidare otaladt med tillvaron; de trufdes bra i den, och hvarken deras sorger eller glädjeämnen hade något som särställde dem gentemot den stora fårahjorden. De bekymrade sig icke i själen. De föredrogo att höra till agnarna som blåste med vinden. Och de allra flesta af dem kunde tjänstgöra som rätt bastandta illustrationer till den gamla satiriska lärarens öfversättningsexempel: Om det är sant att tanken är en sjukdom, torde vi icke behöva tvifla på det svenska folkets hälsa.

Boken nr två hette *När mannen vaknar*. Det var några kapitel ur en ynglingahistoria; det vaknande kärlekslifvet gafs i bleka situationsbilder, insvepta i en parfym af mondän budoarelegans – skådeplatsen var ett svenskt gods, och hjälten förde den hybridtillvaro som kallas en informators. Så diskret och stilistiskt rensad den lilla berättelsen flöt fram, lämnade den läsaren kall. Det var inga riktiga klipp ur lifvet, psykologin var tunn och personerna kände man från Bang och andra, där de haft mer att säga oss. Boken verkade litteratur, konst i andra hand, med enstaka vackra och lyckade partier. Debutarbetet hade i sin snäfva syn en rå friskhet som denna saknade.

Man var nu på flera håll färdig med författaren. Han var en formell talang, och hans gränser slogos fast. Men det är lika dumt som det är vanligt att tjudra en ung talang vid någon kritisk påle; man riskerar alltid att han sliter sig loss och galopperar vidare, och det är just hvad Gustaf Hellström har gjort med sin senaste bok. Han har kommit ett duktigt stycke på väg. Han har visat att han haft förmåga att vidga sina gränser, och han har denna gång öst direkt ur lifvet och inte ur några romanreminiscenser.

Kaos är sin författares tyngst vägende arbete hittills.

Han har kallat det en trilogi. Det är tre noveller, som alltså bindas tillsammans af någonting och med samma underström bakom, och detta något, det som författaren vill bevisa, är tankens sönderdelande makt, den personlighetens underminering som kan åstadkommas genom att reflexionen växer fram ur det blott och bart negativa eller plötsligt kastas in i nya fåror. Slumpen raserar en själ, som ett fallande klippblock kan rycka loss ett jordskred. Lifsstöttorna knäckas af, personligheten förlorar sitt jämviktsläge, vacklar, glider utför, krossas. Alla de människor som det här är fråga om höra till dem som bli bekymrade i sina själar därför att de upptäcka sig själfva. Och de upptäcka sig

själfva därför att de börja tänka. Tanken är en jagets dubbling: man kränger sig ur sig själf, ser på sig utifrån, och allt som man omedvetet byggt på förut faller ihop eller sväfvar i luften. Tillvaron ändrar färg. Själven har förlorat sitt fotfäste och kämpar för att vinna ett nytt, men i denna kamp äro möjligheterna att lyckas så mycket mindre än motsatsen, emedan den bästa kraften är uppäten. Det blir för mången ingenting annat att göra än att låta förstörelsearbetet pågå och invänta kraschen – eller drifva på den.

I den första novellen, Träbenet, är det ett stadsbud som blifvit överkördt af tåget och förlorat en arm och ett ben. Denne Bohlin har före olyckan mest haft glädje af sitt lif därför att han varit tillfreds med sig själf och världen och inte begärt mera af den än som legat inom räckhåll. Hans styrka har skänkt honom bröd, god sömn efter tröttheten, en duktig och respektingivande hustru och ett hem med blommor i fönstren och porslinshundar på byrån. Men så kommer slaget. Olyckan gör honom först nästan lycklig; han finner sig som ett slags medelpunkt i det lilla samhället, han får träbenet i gåfva, och han får så mycket deltagande han orkar med, alla tilltala honom – alltså måste han väl betyda något. Det är första felslutet, första stöten, som förrycker dimensionerna i hans lif. Så tar barmhärtigheten af och han faller tillbaka i det obemärkta, men nu känner han fallet. Hans jämvikt är rubbad; han börjar grubbla. Mödosamt arbeta sig frågor och svar fram i hans hjärna, han, den oförvitlige samhällsmedlemmen, råkar existenser utom eller på kant med samhället, missnöjet inympas och blir hat, han rifver upp sitt lif, han lider och söker aflopp i flaskan, religionen, agitationen – och resultatet blir att hans inre faller sönder bit för bit. När berättelsen ger honom från sig är han andligt och kroppsligt slut, ett rötägg, en individ att slänga på sopbacken.

De är en utmärkt berättad historia och bokens bästa. Full af lif, af slående observationer, alltigenom psykologiskt följdriktig, bra komponerad, är den Gustaf Hellströms öfversta trappsteg till datum. I det hela har det lyckats författaren att underordna sig själf och skriva ut från sin stackars hjältes horisont – blott på ett ställe skär en annan stämman igenom och stör intrycket. Det heter att ingenting ”verkar mera besvärande än entusiasmen, denna själsspänning, som är vacker endast när den uppträder på talarstolen och på högtidsdagar. I hvardagslag visar den endast brist på kultur, är den löjlig och ofin, lika löjlig som fracken till promenaddräkt”. Man kan finna detta lustigt sagdt, om man vill, men vidare välbetänkt är det inte, och ännu mindre är det sant.

Tomrummet handlar om en häradshöfding, som ödet drabbar i och genom hans barn. Sonen är moraliskt defekt, han förfalskar och stjälar, utan att brytas ned, och fadern, som af sitt yrke ofta ställs öga mot öga med frågan om tillräkneligheten, finner den nu flyttad inom sin egen krets. Är hans barn ansvarigt? Han låter sitt lif passera revy, och det gamla Gengangere-problemet dyker upp. Men när föräldraskulden fastslås hos Ibsen, grubblas det här vidare. Är fadern själf icke offer? Är det icke naturen, slumpen, som ensamt bör anklagas? Emellertid äta dessa tankar sönder ett lif, som haft alla förutsättningar att glida

lyckligt och lugnt till slut. – Som den föregående berättelsen har denna många goda iakttagelser. En episod kan nämnas. När Einar, sonen, kommer hem efter det att fadern fått vetskap om hans förbrytelse, springer han ur vagnen lätt och spänstig, med en cigarrett i mungipan. Fadern betraktar den lilla rykande tingesten och känner äckel. ”Hur kan man röka när man förfalskat? Det föreföll honom i detta ögonblick att alla ens handlingar, ens utseende och sätt att vara måste i ett nu undergå en förvandling”, etc. Novellens uppslag är ju icke nytt, men det fångslar i alla fall. Jag skulle blott önska de sista tolf raderna borta; de berätta om en dröm, men drömmen är lika lätt fabricerad och psykologiskt lika litet trovärdig som alla s. k. litterära drömmar.

Samlingens tredje novell, *Professorn eller människovärdet*, är väl den som kommer att väcka mest uppseende – detta då på grund af det ömtåliga ämnet. Den är icke fri från konstruktion, och jag saknar en humor som Maupassants i ”*Maison Tellier*”. En folkskollärarinna har sjunkit så lågt att hon kommer in på ett offentligt hus, och här väcker hon en hel revolution hos sina olyckskamrater, först hat, så oviss undran, slutligen ett slags dyrkan när hon börjar tala dunkla och brinnande seminarieord om lycka, utveckling, människovärde och dylikt. Ett förvirradt tankelif tänds hos de stackars flickorna – som stympningen skapade grubblet hos stadsbudet och sonens förbrytelse hos häradshöfdingen. Och med tanken kommer lidandet. Flickorna samla sig emellertid till ett stort beslut, som hos dem formulerar sig så att de inte längre skola ”ta emot några karlar”. Men så begår lärarinnan själf den handling som här är förräderiet, och i sitt sätt att hämnas störta sig hennes kamrater blott djupare i eländet.

Man kan hysa sina dubier om historiens möjlighet; den är i alla händelser för svagt motiverad, och framför allt borde man fått se längre in i den själ som aflämnar sprängstoffet. Det hela blir ett experiment, en sats som skulle kräft mera ingående bevis. Det psykologiska räcker här knappast till. Men novellen är fyndigt uppfunnen och genomförd med fast och orädd hand.

Kaos hör minst af allt till de böcker som lämna oss likgiltiga. Den ger åtskilligt att tänka på, den är icke ytlig, och den betecknar ett afsevärdt steg framåt i författarens produktion. Gustaf Hellström har med denna novellsamling visat att han icke saknar idéer och allvar och att hans begåfning icke var utmätt af hans båda föregående böcker. Det är det bästa i *Kaos* att den pekar vidare, mot större syn och kraftigare grepp ner i lifvet.

Bo Bergman i *Dagens Nyheter* den 19 maj 1907

Ur August Brunius recension av *Kaos*

Gustaf Hellström. "Kaos". En trilogi. Ljus förlag. 2,50.

Gustaf Hellströms föregående produktion har icke efterlämnat några starka intryck af en originell författarpersonlighet. Debutboken "Ungkarlar" var brådmogen, välformad, röjande en kvick och skarp iakttagelse men föga ungdomlighet. Den därpå följande romanen "När mannen vaknar" var däremot lika naiv som debutboken blaserad, tog på djupaste allvar fakta och förhållanden som författaren till "Ungkarlar" skulle affärdat med vårdslös elegans. Man blef icke fullt klok på de båda ansikten han visade. Och man undrade hvad som närmast komma skulle.

Vid läsningen af hans nya bok "Kaos" känner man sig öfvertygad att debutboken icke hade mycket af författarens eget jag; den var väl mest ett litterärt stilprof, en formell mogenhetsexamen absolverad i Hjalmar Söderbergs novelettskola. Gustaf Hellström är nog en fullt modern man, men han är icke en blaserad skeptiker. Världen och lifvet intresserar honom uppenbarligen in i dess minsta skrymslen och detaljer och han döljer icke den njutning iakttagelsen bereder honom. Hans stil är utan tvifvel anknuten vid Hjalmar Söderberg, men är icke kopia; den har sin egen art, lite muntrare och mera saltad än den nämnde författarens och mindre fransk. Det är emellertid en angenäm öfverraskning att någon gång i vår yngsta prosadiktning finna de lyriska morgondimmorna bortsofade af en frisk vind, allt det skälfvande, stämmingsfina, spröda och onämnbare bortskymdt genom en skarp och jämn belysning som endast framhäfver känslans och tankens realiteter. Men "Kaos" är trots sin öfvervägande intellektuella karaktär icke en torr och kall bok. I "Träbenet", den första af de tre noveller som bilda trilogien, sticker för första gången på länge humorn upp sitt hufvud i vår litteratur; en humor som är modern i sitt förstulna leende och individuell med en stillsam objektivitet på ytan och ett rörligt och känsligt djup därunder. I denna skildring af en underklassmans utveckling från ett olympiskt lugn under enkla och nästan animaliska förhållanden till sönderslitenhet, tvifvel och tragik har författaren lagt in ett stor innehåll utan stora ord, en djup sympati med allt mänskligt, äfven det lilla och löjliga. [---]

Den tanketråd som binder samman de tre berättelserna i denna bok är föreställningen om det irrationella i lifvet som i vissa situationer möter människan med skrämmande styrka och förlamar all hennes energi; den fasta grunden ryckes undan hennes fötter och kaos öppnar sig för henne. [---]

I sin helhet är emellertid "Kaos" ett betydande framsteg. Den siktar högre än Gustaf Hellströms föregående böcker och når också mycket högt i "Träbenet", detta stycke besjälad människosildring som skulle skänka mången stadgad diktareära en ökad glans.

August Brunius i *Svenska Dagbladet* den 30 april 1907

Hellströmförlag: Bonnier, Ljus och Albert Langen

Hellströms två första böcker, *Ungkarlar* (1904) och *När mannen vaknar* (1905) kom ut på Bonniers förlag, men *Kaos* (1907) gavs i stället ut på Ljus förlag. Samma sak gäller de efterföljande skönlitterära böckerna: *Snödroppen. Ett tema i variationer* (1909), *Kuskar* (1910) och *Kring en kvinna* (1914).

Varför Hellström bytte förlag kan nog inte slutgiltigt fastställas, men det var säkerligen oväntat, eftersom han redan hade fått 1 400 kronor i förskott av Karl Otto Bonnier. Förläggaren själv har i efterhand avfärdat det som en nyck av Hellström, men orsaken kan snarare ha varit att Hellström inte kände sig tillräckligt uppskattad, vilket i sin tur kan förklaras med Karl Otto Bonniers stora beundran av Strindbergs och Heidenstams generation, som ju också var hans egen. De nya författarna nådde i hans ögon aldrig upp till de direkt föregående generationernas nivå. Allt detta framgår av Per I. Gedins bok *Litteraturens örtagårdsmästare. Karl Otto Bonnier och hans tid* (2003).¹

Professor Johan Svedjedal i Uppsala har i boken *Författare och förläggare* (1994) skrivit om Förlaget Ljus, som startades 1898.² Han finner att förlaget snabbt blev Bonniers främsta konkurrent, sedan Gernandts förlag gick i konkurs 1903. Ljus tog helt enkelt över en del kända författare från Gernandt. Svedjedal förtecknar ”Hilma Angered-Strandberg, Henning Berger, Per Hallström, Tor Hedberg och E. Walter Hülphers, Anatole France (översatt av Hjalmar Söderberg), norskan Dikken Zwiłgmeyer, och sist men inte minst Gustaf af Geijerstam, Gustaf Janson och August Strindberg” (Svedjedal, s. 132).

Svedjedal finner dessutom att Bonniers under några år förlorade en del av sina egna författare till Henrik Koppels förlag. Inte minst unga författare drogs till Ljus. ”Ofta var det socialt vakna berättare som drogs till den vänstersinnade Koppels förlag”, skriver Svedjedal (s. 137). Exempel som nämns av Svedjedal på författare som går över till Ljus åtminstone för en tid är Ludvig Nordström, Gustaf Hellström, Hjalmar Bergman och Vilhelm Ekelund.

Innan jag slutar presentationen av Henrik Koppels förlag Ljus ska bara nämnas att förlaget blev det första att i Sverige introducera de framgångsrika ”enkronasböckerna”, alltså kvalitetslitteratur i billighetsupplaga. (Det är detta som är det huvudsakliga ämnet för Svedjedals uppsats.)

Det var alltså Henrik Koppel på Ljus förlag som var Hellströms förläggare från och med 1907. Svedjedal nämner att Henrik Koppel sedan 1906 var ekonomidirektör på *Dagens Nyheter* (s. 118). Detta var ju den tidning där Hellström nyss börjat medverka, och ett samband är naturligtvis möjligt.

---

¹ Per I. Gedin: *Litteraturens örtagårdsmästare. Karl Otto Bonnier och hans tid*, 2003, Albert Bonniers förlag, s. 473ff.

² Johan Svedjedal, ”Imitation och innovation” i *Författare och förläggare*, Gidlunds förlag 1994.

I vilket fall som helst löste Koppel ut Hellström och tog alltså över Bonniers fordringar på honom (Gedin, s. 476). I undertecknads exemplar av *När mannen vaknar* finns nederst på framsidan stämplat ”Ljus förlag”, vilket bekräftar att förlaget tog över restupplagan från Bonniers och fortsatt höll den i lager.

Men Ljus förlag gick i konkurs och Hellström valde då att återvända till Bonnies 1914.³ Det var Tor Bonnier som ordnade detta, medan fadern Karl Otto fortsatt var besviken och avvaktande (Gedin, s. 476). Här skedde alltså ett lyckosamt generationsbyte. Böckerna gick heller inte så dåligt. Den första skön-litterära boken efter återkomsten till Bonniers var *Bengt Blancks sentimentala resa* (1917), och den trycktes i tre upplagor.

Tor Bonnier var något år yngre än Hellström, och det blev han och den ytterligare tre år yngre Åke Bonnier som i fortsättningen kom att sköta förlagets kontakter. Inte minst Åke kom att stå Hellström personligen nära, vilket framgår av breven i Bonniers arkiv. Av breven där framgår också att Hellström i september 1923 skrev på ett kontrakt som gav Bonniers utgivningsrätten till de fyra böcker som getts ut på Ljus förlag (samt uppsatser och artiklar), allt för en eventuell utgåva av samlade arbeten. För detta kontrakt fick Hellström välbehövliga 7 000 kronor, vilka skulle betalas ut i poster om 800 kronor per månad.

Bonniers gav därefter ut nya upplagor av *Kaos* och *Kuskar* redan 1924, men däremot inte alls av *Snödroppen*. Efter succén med *Snörmakare Lekholm får en idé* satsade förlaget också på *Kring en kvinna* i två delar 1930 (tredje upplagan). Ytterligare en upplaga kom i bokserien Svalan 1946. *Kuskar* gavs också ut ytterligare en gång, nämligen 1927, och då i serien ”De nya berättarna”.

Av berättelserna i *Kaos* är det ”Träbenet” som är ihågkommen. Också författaren själv hade ett gott öga just till den. I ett brev till Åke Bonnier året innan *Kaos* gavs ut på nytt resonerar Hellström om att ”Träbenet” nog skulle göra sig bra som film:

Den bör, om den arrangeras väl, sakna hvarken lustigt småborgerliga eller sentimentalt tragiska poänger. Också en och annan dramatisk sådan, som när stadsbudet blir öfverkördt. Dessutom tycker jag det skulle kunna skapas bra typer ur den: den svenske förfallne fyllbulten är ju alltid gouterad af sina landsmän. Och till sist: inspelningen bör ju inte bli så dyrbar, eftersom allt rör sig i så små förhållanden. (Brev i Bonniers arkiv, daterat 22/11 1923)

---

³ Bengt Tomson skriver i sin avhandling att Ljus förlag i augusti 1914 såldes till AB P. A. Norstedt & Söner. I detta förlags arkiv hade han funnit kopior av Koppels brev till Hellström men inga andra handlingar. Se vidare i Bengt Tomson, *Gustaf Hellström och hans väg till Snörmakare Lekholm får en idé* (1961), s. 83 samt s. 261, not 5.

I brevet till Åke Bonnier skriver Hellström som ytterligare argument för ”Träbenets” förträfflighet att novellen ”gick i 40,000 ex i Tyskland som enmarksbok på sin tid”. Den stod dessutom som följetong i *Neue Freie Presse* i Wien, påstår han.

Detta stämmer knappast. Att det skulle finnas en utgiven tysk översättning av ”Träbenet” finns inte belagt i det tryckta materialet kring Hellström. För säkerhets skull har jag via Internet sökt Hellströms tyska översättningar på de tyska antikvariaten och på Staatsbibliothek zu Berlin. Man finner där böckerna *Kutscher* (1912), *Meister Lekholm hat eine Idee* (1939) och *Stürmisches Paradies* (1945), men inget annat verk av Hellström på tyska, så förmodligen har Hellström helt enkelt drabbats av ett minnesfel.⁴

I brevet skriver Hellström inledningsvis att han ”för närvarande [ligger] internerad och isolerad i en ’nervous breakdown’”, och även om han i övrigt verkar klar i sitt brev så skulle det väl lätt ha kunnat hända att han i fråga om den tyska översättningen har råkat blanda samman ”Träbenet” med *Kuskar*.

I vilket fall som helst gavs *Kuskar* ut under titeln *Kutscher* (1912) av Albert Langens förlag i München. Vad vi vet var detta första gången Hellström gavs ut på främmande språk, och liksom mycket annat i Hellströms liv har denna episod smugit sig in i en av hans böcker, nämligen i romanen *Kring en kvinna*. Där får Hellströms alter ego Bo Brink en dag till Paris sig tillsänt ett rekommenderat brev från sin förläggare i München: ”En av hans böcker hade nyss kommit ut på tyska. Och här var honoraret” läser vi. Bo Brink använder sedan de ”fula tyska 100-markssedlarna” till att köpa en engelsk cykel. (*Kring en kvinna*, s. 235ff)

Kutscher hade översatts av den tyska författarinnan Alice Berend. Hellström kallade sin *Kuskar* för ”berättelse”, men man kan notera att den tyska utgåvan har ordet ”Roman” på titelbladet. Den gavs ut i ett enkelt pappersband och var försedd med en för billighetsböcker karakteristisk suggestiv omslags-teckning. Konstnär var Wilhelm Schulz, och boken trycktes av Hesse & Becker i den tyska bokstaden framför andra, nämligen Leipzig. Tryckeriet var knutet till Hesses Volksbücherei som gav ut kvalitetslitteratur till låga priser.

Kuskar översattes så småningom också till danska, *Kuske*, men inte förrän 1929. Året innan hade *Snörmakare Lekholm får en idé* översatts till samma språk: *Pehr Anders Lekholm faar en idé* (1928). Översättare var Ebba och David Grünbaum. Senare översatte de också *Storm over Skærgaarden* (1936) och *Kærlighed og Politik* (1943). På danska finns också *Joffre: mennesket og Hærføreren* (1916), översatt av C. Behrens.

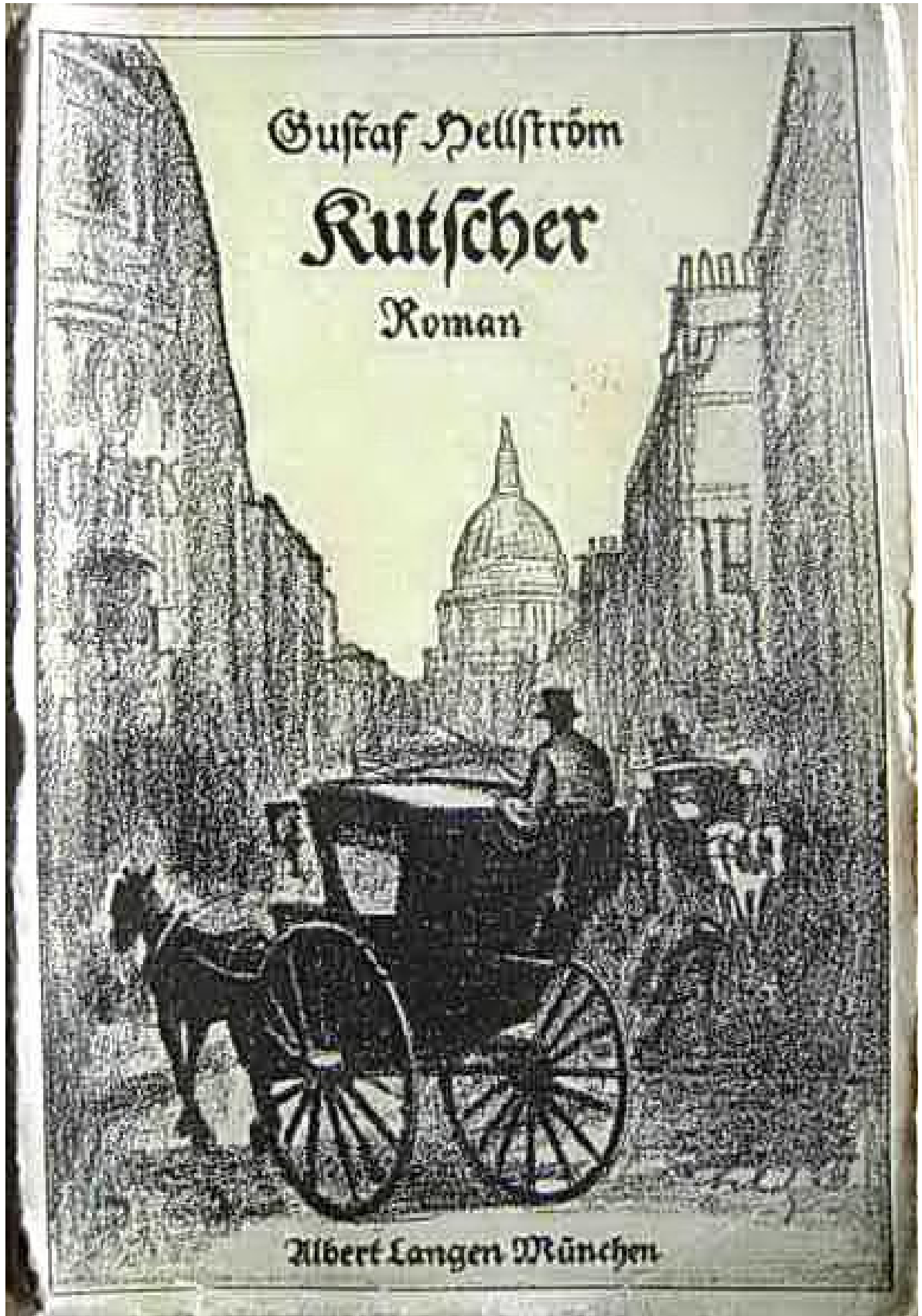
Lennart Leopold

---

⁴ En sätt att definitivt fastställa detta vore ju att gå igenom *Neue Freie Presse* för dessa år, men detta har av geografiska och tidsmässiga skäl inte varit möjligt i detta sammanhang.

Gustaf Hellström
Rutscher
Roman

Albert Langen München

Den senaste boken degraderar de föregående, och den bästa boken de efterkommande

Funderingar kring utslagningens mekanismer i Hellströms författarskap

Det tycks finnas en utslagningsmekanism som verkar, inte endast mellan författarskap utan också inom dem. En författare som har skrivit ett större antal böcker, som Gustaf Hellström, får finna sig i att de flesta av dem hamnar i skuggan av de texter som anses bäst. Och så glöms de flesta texterna så småningom bort.

Så måste det kanske vara, eftersom författarna är många och antalet böcker nästan oändligt. Och ändå är det inte bara orättvist utan också missvisande. Ofta tror vi nämligen att redan samtiden tyckte att böckerna var mindre värdefulla, och så behöver det ju inte alls ha varit.

Böcker behöver sättas in i sina sammanhang för att verka fullt ut, och det samlade författarskapet är ett sådant. Ett annat viktigt sammanhang är författarens samtid, där ju författarskapet ingår som en del.

Kanske är det just därför som de litterära sällskapen behövs. Vi ska inte ge oss, utan borra vidare genom våra författares produktioner och sätta oss in i sammanhangen bakom. En sådan envishet lönar sig, och också de erkänt bästa böckerna blir bättre när de sätts in i sina verkliga sammanhang.

Av Gustaf Hellströms tidigaste produktion framhåller man sedan länge i bästa fall novellen ”Träbenet” ur trilogin *Kaos* (1907) och ”berättelsen” *Kuskar* från 1910. Av den övriga tiotalproduktionen nämns inget, och om det nämns något ytterligare alls före *Snörmakare Lekholm får en idé* (1927), så är det *Dagdrömmar* från 1921. (I *NE* nämns ingen bok före *Snörmakaren*.)

Ändå gav Hellström ut en hel del böcker också däremellan, och även om inte alla var lika ”bra”, så är alla fortfarande ”intressanta” och givande – om man nämligen vill skapa sig en helhetsbild av författarskapet och dess plats i samtiden eller om man vill tränga in i dåtidens kulturhistoriska skeenden.

Vi ska strax se exempel på hur den senast utgivna boken kan slå ut de tidigare, men om vi först fortsätter att generalisera, så tycks det dessutom vara så att den ”bästa” boken, alltså den som vid någon tidpunkt och av någon anledning har utnämnts till den främsta i författarskapet, att den boken så småningom slår ut (nästan) alla andra. Så skedde åtminstone så småningom med *Snörmakare Lekholm får en idé*.

Av Hellström ansågs det länge självklart att det var romanen om *Snörmakaren* man skulle läsa. Och om man nu av någon anledning inte kom igenom den boken – ja, då var det kanske kört för Hellström!

Säkert var det olyckligt för Hellströms överlevnad som klassiker att det just var *Snörmakaren* som sattes i händerna på läroverksungdomen, särskilt som romanen väl i allmänhet presenterades som en roman om ”ståndscirkulationen”.

Och ändå handlar ju *Snörmakare Lekholm får en idé* också om hur det ska gå för en vilsen tonåring – Kalle Lekholm, som har förfalskat faderns namnteckning för att finansiera sin flykt och som utan spår har försvunnit till främmande land. Kalle Lekholm, som med ständigt gnagande samvete har gått sina egna vägar – och lyckats! – men som nu tvingat sig själv att resa hem för att möta den fruktade fadern på nytt och be om förlåtelse efter femton år. Ska han nu ställas till svars för sitt ”brott”? Tala om rysare!

Hellström skrev alltså ett ganska stort antal böcker, förutom de få som man brukar nämna. Och tvärt emot vad man kanske förställer sig idag, så fick en hel del av dem gynnsamma recensioner när de kom ut. Flera gick också ut i mer än en upplaga, vilket visar att de även fick läsare. Några exempel före 1920:

Den idag helt bortglömda boken *Snödroppen. Ett tema i variationer* (1909) fick på sin tid goda recensioner och trycktes i två upplagor. *Kring en kvinna* (1914) trycktes i två upplagor när den var ny och gavs senare ut ytterligare två gånger, sista gången 1946. *Bengt Blancks sentimentala resa*, utgiven på Bonniers 1917, trycktes i tre upplagor.

Det här var tydligen böcker som sade samtiden något speciellt, och det är inte svårt att förstå varför. Ser man till innehållet, så utspelar sig de flesta av berättelserna i dessa böcker utomlands. Som utrikeskorrespondent för *Dagens Nyheter* blev Hellström med tiden en av de svenska författare som hade störst erfarenhet av att vara svensk i utlandet. Han mötte det moderna livet långt före normalsvensken, och exempelvis skildrade han den nya modärna kvinnan långt före den svenske normalförfattaren. I allt detta var han en spännande författare att läsa. Typiskt är att *Bengt Blancks sentimentala resa* (1917) fick en mycket positiv recension i de socialdemokratiska kvinnornas tidning *Morgonbris*.

Det som hände när boken *Kaos* kom ut våren 1907 var, som så ofta, att omvärderingarna satte igång. Det som tidigare hade fått beröm skulle nu användas som språngbräda för berömmet av den nya boken, och följden blev att det gamla trycktes ned. Det skedde nästan som i förbigående men resultatet blev ändå definitivt, som det visar sig.

Dessa retorikens mekanismer kan studeras i de recensioner som återges i detta medlemsblad. Nedan upprepas några formuleringar som illustration. Först några klipp ur Bo Bergmans i grunden mycket välvilliga recension.

Gustaf Hellström debuterade med en novellsamling, *Ungkarlar*, som visade skarpt öga och en säker hand. Men det var en doftlös konst, och af ungdomens solbländning och betagna syn fann man icke mycket. [---]

Boken nr två hette *När mannen vaknar*. [---] Det var inga riktiga klipp ur lifvet, psykologin var tunn och personerna kände man från Bang och andra, där de haft mer att säga oss. Boken verkade litteratur, konst i andra hand, med enstaka vackra och lyckade partier. Debutarbetet hade i sin snäfvva syn en rå friskhet som denna saknade.

Man var nu på flera håll färdig med författaren. Han var en formell talang, och hans gränser slogos fast. Men det är lika dumt som det är vanligt att tjudra en ung talang vid någon kritisk påle; man riskerar alltid att han sliter sig loss och galopperar vidare, och det är just hvad Gustaf Hellström har gjort med sin senaste bok. Han har kommit ett duktigt stycke på väg. Han har visat att han haft förmåga att vidga sina gränser, och han har denna gång öst direkt ur lifvet och inte ur några romanreminiscenser.

Kaos är sin författares tyngst vägande arbete hittills.

[---]

Bo Bergmans iakttagelser om de två första böckerna är träffande, även om det nog finns mer verklighetsbakgrund till *När mannen vaknar* än vi hittills trott, men sammantaget blir tonen nu snarast avfärdande och värderingen blir plötsligt snål.⁵ Formuleringarnas syfte är egentligen att ge underlag för en ny positiv bedömning, men samtidigt kommer alltså den nya boken att degradera de tidigare. Nästan ännu tydligare märks detta i August Brunius recension:

Gustaf Hellströms föregående produktion har icke efterlämnat några starka intryck af en originell författarpersonlighet. Debutboken ”Ungkarlar” var brådmogen, välformad, röjande en kvick och skarp iakttagelse men föga ungdomlighet. Den därpå följande romanen ”När mannen vaknar” var däremot lika naiv som debutboken blaserad, tog på djupaste allvar fakta och förhållanden som författaren till ”Ungkarlar” skulle affärdat med vårdslös elegans. Man blef icke fullt klok på de båda ansikten han visade. Och man undrade hvad som härnäst komma skulle.

[---]

I sin helhet är emellertid ”Kaos” ett betydande framsteg. Den siktar högre än Gustaf Hellströms föregående böcker och når också mycket högt i ”Träbenet”, detta stycke besjälad människoskildring som skulle skänka mången stadgad diktareära en ökad glans.

Boken *Kaos. En trilogi* fick alltså goda recensioner, och i synnerhet framhölls novellen ”Träbenet”. Men den retoriska mekanik som så ofta präglar litteraturkritiken fortsatte att hetsa: En bra bok – alltså bör nästa bok kunna bli ännu

---

⁵ Enligt Lunds universitets katalog för vårterminen 1902 var Hellström då bosatt på ”Eka Fridhem”, vilket syftar på en liten herrgård på Kristianstadsslätten. Se redovisningen av Hellströms orter och litterära miljöer på Gustaf Hellström-sällskapets hemsida: www.gustafhellstrom.se

bättre! Bo Bergman avslutar sin recension med följande ord: ”Det är det bästa i *Kaos* att den pekar vidare, mot större syn och kraftigare grepp ner i lifvet.”

Den kritiker som allt mer skulle få publikens öra var Fredrik Böök, som lyckats ta över Oscar Levertins plats och position i *Svenska Dagbladet*. Kanske något överdrivet har det sagt att en recension av Böök kunde avgöra en boks öde. Böök recenserade inte *Kaos*, men väl efterföljaren *Snödroppen*, som kom 1909.

Böök är i *Svenska Dagbladet* mycket välvillig och positiv till *Snödroppen*, som han menar ”gör ett kanske ännu betydligare intryck” än *Kaos*. Åter ska vi nöja oss med att se vad recensenten har att säga om Hellströms tidigare produktion. Här ser man redan den värdering fastslagen som gällt sedan dess. I stort är det en tillspetsad sammanfattning av August Brunius recension av *Kaos*:

Gustaf Hellström gjorde icke någon lyckad litterär start med sina ansträngt cyniska ”Ungkarlar” och med den lilla tunt sentimentala romanen ”När mannen vaknar”. Först den för ett par år sedan utkomna novellsamlingen ”Kaos” gaf klart besked om sin författares talang. Det ogynnsamma inflytandet från Hjalmar Söderberg hade försvunnit; snarare skönjde man en påverkan från ödsligt pessimistiska nyryska författare. Men bokens hufvudberättelse, ”Träbenet”, förrådde framför allt en kraftig personlig begåfning, en klok och pålitlig iakttagare, utrustad med verklig kvickhet och hvad som långt sällsyntare är, med levande humor. (*SvD* 1909 12 21)

Gustaf Hellström själv hade höga ambitioner, och han var hela livet känslig för kritik. Att hans tidigaste böcker fått visserligen blandade men på flera håll goda omdömen bortsåg han ifrån. Böckerna hade på sin tid setts som löften inför framtiden, men i en uppsats i boken *Personligt*, där Hellström långt senare summerar sitt liv och sitt verk, där avfärdar han själv de två första böckerna. Och han gör det på ett sådant sätt att läsaren måste tro att de verkligen hade varit dåliga och att kritiken också hade sagt detta. Före Londonresan i januari 1907 hade han inte åstadkommit mycket, påstår Hellström:

”Jag hade gett ut två mycket dåliga böcker och kritiken hade gett dem det mottagande de förtjänade. Det var allt jag hade att visa på den s. k. kredit-sidan i mitt konto.”

Intrycket blir att Hellström har tagit över kritikernas efterhandskonstruktioner och hårdtagit dem ytterligare: Först med ”Träbenet” skrev han något som samtiden ansåg värt att läsa, tycks han påstå. Som framgått är detta inte ett helt rättvisande påstående, men det var denna uppfattning som kom att råda.

Lennart Leopold

Stellan Petreus romandebut

Stellan Petreus framstår i mångt och mycket som Gustaf Hellströms alter ego framför andra. De delar samma erfarenheter, exempelvis är ju bägge både författare och utrikeskorrespondenter. De lever på samma orter och de upplever i stora drag samma saker. Men när det gäller deras respektive debutböcker, så förhåller det sig annorlunda, enligt skildringen i romanen *Det var en tjusande idyll* (1938).

Det visar sig att fiktionens Stellan Petreus inte alls debuterar år 1904, som Hellström själv gjorde. Bokdebuten fördröjs i stället tre år i tiden jämfört med författarens egen. Men ännu mer anmärkningsvärt är att Hellström dessutom helt bortser från sina två första böcker och i stället låter sitt alter ego debutera med en roman som fått titeln *Ödet*.

Visserligen får man bara antydningar om innehållet genom kortare referat, men uppenbart är ändå att Stellan Petreus roman *Ödet* innehållsmässigt starkt påminner om ”Träbenet” i *Kaos*. Skillnaden tycks framför allt vara att novellen betecknas som roman – den får alltså tänkas vara mer omfattande – och att den slutar tragiskt, eftersom stadsbudet lyckas med sitt självmord. Till detta kommer att när Petreus läser recensionerna av sin debutroman *Ödet* i *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter*, så går dessa nästan ordagrant tillbaka på August Brunius och Bo Bergmans recensioner av *Kaos* (se *Det var en tjusande idyll*, s. 182ff).

Om eftervärlden fått uppfattningen att Gustaf Hellströms författarskap på det stora hela börjar med novellen ”Träbenet” i *Kaos* (1907), så är det alltså inte utan att Hellström själv är orsak till detta. Som framgår mot slutet av föregående uppsats här i medlemsbladet har han ju i stort sett avfärdat sina två första böcker, och när Stellan Petreus debuterar, så får man intrycket att debuten sker just med den text som i Hellströms egen produktion motsvaras av ”Träbenet”.

Lennart Leopold

Ovanstående text går delvis tillbaka på min betydligt utförligare uppsats i Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad nr 1, 2005: ”’Jag kallar det infam illvilja, hjärtlös elakhet.’ Kring Gustaf Hellströms debut, i fiktion och verklighet”.

Hellström-Nytt...

Gunnar Eidevall,

som var en profil inom Hellström-forskningen, har avlidit i en ålder av 78 år. Eidevall verkade bland annat som lärare vid Lärarhögskolan i Malmö. Han hade tidigt intresserat sig för svensk-amerikanska relationer inom litteraturen och doktorerade på en avhandling om Vilhelm Mobergs emigrantromaner 1974. Om Hellströms skildringar av Amerikaåren skrev han i bland annat *Amerika i svensk 1900-talslitteratur. Från Gustaf Hellström till Lars Gustafsson* (1983).

Vi i Gustaf Hellström-sällskapet minns kanske särskilt att det var Gunnar Eidevall som inledde Kristianstads Stadsbiblioteks endagsseminarium om Hellström 1998. Översikten "Gustaf Hellström: ett författarliv" publicerades sedan i *Gustaf Hellström. Kristianstads Stadsbiblioteks skriftserie I*. 1999.

Bokfestivalen

Litterär vandring i bl.a. Gustaf Hellströms fotspår anordnas fredagen den 31 augusti. Anmälan till Turistbyrån! Bokbord anordnas lördagen den 1 september.

"Kaos i Gustaf Hellström liv"

En kulturlunch med denna rubrik anordnas måndagen den 8 oktober 2007 i Konserthuset, Lilla salen. Lennart Leopold kåserar utifrån sin forskning.

Höstmötet 2007

Höstens möte ägnas "Liberalen Gustaf Hellström", och som sig bör är det Sverker Oredsson som tar sig an detta spännande ämne. Mötet hålls i Gustaf Hellström-rummet söndagen den 14 oktober, klockan 16.00.

Snörmakaren som ljudbok?

Bonnier Audio har planer att ge ut *Snörmakare Lekholm får en idé* som ljudbok, med uppläsning av Hans Alfredsson. Förhoppningsvis blir projektet av! Låt oss sedan hoppas att den utmärkta *Dagdrömmar* kan lyftas fram på samma sätt!

Nästa årsmöte och kommande medlemsblad

Nästa år är det 100 år sedan Hellström bevakade de Olympiska spelen i London. Detta kommer att uppmärksammas genom att professor emeritus Per Rydén håller ett föredrag på årsmötet, och i samband med detta kommer medlemsbladet i vanlig ordning att innehålla några smakprov ur Hellströms artiklar.

Förhoppningsvis kan hemsidans förteckning över Hellströms orter och litterära miljöer (se introduktion ovan) leda till intressanta bidrag till medlemsbladen i framtiden. De kan vara långa eller korta. Texter, tips eller synpunkter kring sådant som har med Hellström att göra är alltid välkomna!

Red.

Att värna om bygden.

Att värna om bygden och dess invånare är alltsedan 1826 en av våra grundtankar. Därför stöder vi såväl idrott som kultur, näringsliv, samhälle och ideell verksamhet i Östra Göinge och Kristianstads kommuner.

**Kristianstads
Sparbank**

Gustaf Hellström-sällskapet är ett ideologiskt fristående sällskap, som verkar för att lyfta fram Gustaf Hellströms litterära författarskap och journalistik. Sällskapet har sitt säte i Kristianstad.

Adress: c/o Stadsbiblioteket, Föreningsgatan 4, 291 32 Kristianstad.

Styrelse: Sverker Oredsson, ordförande, Eva Ström, vice ordförande, Bo Book, kassör, Anders Bojs, sekreterare, Mona Haglund, Lennart Leopold, Sigurd Rothstein och Nils-Eric Sandberg, ledamöter.

Hedersmedlemmar. Hans Holmberg och Bengt Tomson.

Medlemsblad: Lennart Leopold, redaktör.

Hemsida: Lennart Leopold, web-redaktör.

Medlemsavgift: 100 kronor för enskild medlem, 150 kronor för familj och 1000 kronor för juridisk person. Engångsavgift för ständigt medlemskap är 2000 kronor (gäller ej juridisk person). Bankgiro 5584-8147.

Sponsor: Kristianstads Sparbank